

Ю.В. Дишлева

**РОЛЬ І МІСЦЕ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ  
У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ  
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

**Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями.**

На сьогодні при підготовці фахівців з вищою освітою на перший план висуваються питання компетенції студентів. Це пов'язано з тим, що саме вона дає змогу визначити, чи відповідає випускник ВНЗ умовам сучасного ринку праці.

Дискусії з приводу того, як забезпечити студентів належними знаннями, вміннями й навичками, тривають на міжнародному рівні з моменту створення перших вищих навчальних закладів. Ці проблеми існували протягом століть й існуватимуть завжди. Сьогодні відомі організації (ЮНЕСКО, Рада Європи, Організація європейського співробітництва, Міжнародний департамент стандартів та інші) вивчають проблеми компетентнісного підходу до сучасної освіти. Необхідно відзначити, що чітке розуміння цього поняття викладачами технічних вищих навчальних закладів освіти, в яких готують фахівців з технічного перекладу, дозволить оптимізувати навчальний процес, зніме всі питання стосовно того, що саме необхідно формувати у сучасного перекладача науково-технічної літератури.

З точки зору педагогіки, зокрема педагогічних досліджень компетентності перекладачів, яких готують на кафедрі „Ділова іноземна мова та переклад” в НТУ „ХП”, компетенція – це коло лінгвістичних питань, стосовно яких перекладачі є обізнаними при виконанні певних завдань, що постають перед ними в процесі перекладацької діяльності.

Ураховуючи це, вважаємо за доцільне у рамках поняття компетенції перекладача виокремити такий її складник, як комунікативна компетенція. Вивчаючи іноземну мову, майбутній перекладач повинен досягти такого рівня комунікативної компетенції, який дозволяє йому вільно спілкуватися: розуміти мову (аудіювання, читання), говорити нею, висловлювати свою думку в письмовій формі.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор.** Проблеми комунікативної компетенції присвячені роботи таких зарубіжних і вітчизняних педагогів-дослідників: Г.Д. Брауна, Ю.М. Ємельянова, Д.І. Ізаренкова, В.О. Кан-Калика, В.І. Карабан, О.В. Киричука, Я.Л. Коломийського, І.В. Корунець, Н.В. Кузьміної, Л.О. Петровської, В.О. Семиченко, В.Л. Скалкіна, Т.О. Снегуровой, М.М. Тарасевича, О.М. Щукіна, Т.С. Яценко й ін.

Мета статті – проаналізувати існуючі в психолого-педагогічній літературі підходи до поняття „комунікативна компетенція” та виокремити її основні складники.

**Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.** У психолого-педагогічній літературі існує багато тлумачень поняття комунікативної компетенції. Так, на думку Н.І. Гез, комунікативна компетенція передбачає володіння лінгвістичною компетенцією (знання відомостей про мову), наявність умінь співвідносити мовні засоби із завданнями й умовами спілкування, розуміння відносин між комунікантами, уміння організовувати мовленнєве спілкування з урахуванням соціальних норм поведінки і комунікативної доцільності висловлювання [1].

Д.І. Ізаренков термін „комунікативна компетенція” розуміє як здатність людини спілкуватися в трудовій чи навчальній діяльності, задовольняючи свої інтелектуальні запити. Він виділяє три основні компоненти комунікативної компетенції: мовну, предметну та прагматичну. Мовна компетенція передбачає володіння мовною системою (знання всіх її рівнів, уміння вільно використовувати їх в процесі комунікації для адекватної передачі інформації); предметна компетенція пов’язана з наявністю достатньої інформаційної бази мовлення (уміння відшукати, відібрати та інтерпретувати інформацію, що стає предметом мовлення); прагматична компетенція має на увазі наявність спеціальних комунікативних умінь. Тобто комунікативну компетенцію складають знання, якими володіє носій мови і які стосуються не тільки формального коду, але й соціальних наслідків мовного вибору, що доступний йому в процесі використання мови протягом його життя, коли він виступає як учасник мовних подій, що утворюють важливий елемент людського суспільства [2].

В.Л. Скалкін поняття комунікативної компетенції трактує як складну, суто людську багатоваріантну за структурою здатність до змістово-кодуєчої/декодуєчої діяльності та адаптивно-інформаційного орієнтування в ситуації спілкування, яка ґрунтується на комплексі різноаспектних і різнорівневих знань, умінь і навичок і яка передбачає як свідомий вибір – конструювання нового, опору на правило чи аналогію, – так і автоматизм, кліше, відтворення нового, повторюваного елемента національної мови, що раніше траплявся і зберігається в пам’яті. У комунікативній компетенції він виділяє два аспекти – комунікативний і лінгвістичний [3].

Ю.М. Ємельянов визначає комунікативну компетенцію як засновану на знаннях і чуттєвому досвіді здатність орієнтуватися в ситуаціях спілкування. Він передбачає соціально-психологічне навчання, тобто подальшу можливість навчання спілкуванню. На відміну від компетенції в інших сферах діяльності, яка добувається людиною шляхом засвоєння тих чи інших текстів, комунікативна компетенція, на думку дослідника, добувається в соціальному контексті. У той же час підкреслюється, що комунікативну компетенцію не можна подавати як замкнений індивідуальний досвід, ігноруючи громадський характер даного соціально-психологічної якості. Основними джерелами набуття людиною комунікативної компетенції Ю.М. Ємельянов називає життєвий досвід, мистецтво, загальну ерудицію людини, спеціальні наукові методи [4].

Л.А. Петровська зазначає, що реальне спілкування завжди є складним і суперечливим переплетенням комунікативних, інтерактивних і перцептивних компонентів; спілкування репродуктивного і продуктивного, глибинного і поверхневого; суб’єкт-об’єктної та суб’єкт-суб’єктної форм взаємодії [5].

Комунікативна компетенція, на думку Л.А. Петровської, передбачає розвиток адекватної орієнтації людини в самій собі – у власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, ситуації та завданні. Для розвитку комунікативної компетенції, слід розрізняти службово-ділове й інтимно-особистісне спілкування, адже ці види спілкування розрізняються психологічною дистанцією між партнерами.

Т.О. Снегурова вимірює рівень комунікативної компетенції через адекватність, ефективність і аутентичність спілкування. Про адекватний рівень говорить здатність учня сформулювати власні комунікативні наміри й реалізувати вербальні тактики їх досягнення. Ступінь оволодіння іноземною мовою вважається ефективною, якщо учні вміють застосувати відому тактику спілкування до нового комунікативного завдання шляхом рекомбінації відомих мовних дій або володіють декількома способами вирішення стандартних завдань спілкування. Аутентичне володіння мовою виникає, коли мовленнєва поведінка учня під час вирішення завдань схожа з поведінкою середнього носія мови [6].

На думку Г.Д. Брауна, комунікативна компетенція є багатоярусною структурою, верхні яруси якої посідає компетенція трьох видів: 1) лінгвістична (організація мовленнєвого акту та прагматика), 2) стратегічна (з точки зору постановки та реалізації цілей у мовному контакті), 3) психомоторна (навички мови, комбінаторика звуків) [7].

Американський вчений Д. Хаймс визначає комунікативну компетенцію таким чином: це те, що потрібно знати мовцеві для здійснення комунікації в культурних обставинах [8].

Цікаве трактування терміну „комунікативна компетенція” дає Р.Г. Белл у роботі „Соціолінгвістика”. На його думку, до моделі комунікативної компетенції слід включати широкий діапазон комунікативних каналів і зміст, який є у носія мови, і його здатність на основі цього змісту та своїх намірів вибирати зі своїх мовних і соціальних навичок відповідний засіб передачі значень. Під комунікативною компетенцією він розуміє роз’яснення базисної системи правил, за допомогою яких мовець може оперувати всіма цими елементами так, щоб бути спроможним породжувати мовні акти, які відповідають мовним подіям, до яких він залучений [9].

Оцінка мовлення у співвідношенні до соціальної ситуації, на думку Р.Г. Белл, має залежати від таких моментів:

1. Чи є щось і до якої міри формально можливим. У лінгвістичних термінах „формально можливе” означає, безумовно, „граматичне”, але це можна застосувати і до рівня культури. Таким чином, доцільно ставити питання, чи є деякий акт формально можливим у межах норм конкретної культури.

2. Чи є щось і до якої міри здійсненним. Абсолютно чи до деякої міри неможливі висловлювання, в яких діють психологічні чинники, що пов’язані з обмеженістю пам’яті, сприйняття і т.п., вони перетворюють такі речення на „химерні” і недосяжні „миттєвому порозумінню без аналізу за допомогою паперу та олівця”.

3. Чи є щось і до якої міри допустимим. Цей аспект стосується, наприклад, „інтонаційних і стилістичних чинників”, тобто такі чинники хоч і включаються у „виконання”, насамперед мають передумовою „правила говоріння” та судження про допустимість, що повинно стосуватися взаємозв’язків між сценами, учасниками, каналами та мовними формами.

О.М. Шукін виділяє в комунікативній компетенції такі компоненти: лінгвістичний, мовний, соціокультурний, соціальний (прагматичний), стратегічний (компенсаторний), предметний та дискурсивний [10]. Лінгвістичний компонент – це володіння знаннями про систему мови; мовний компонент відповідає за обізнаність у сфері формування та формулювання думок певною мовою; соціокультурний – має на увазі знання національно-культурних особливостей соціальної та мовної поведінки носіїв мови; соціальний (прагматичний) виявляється в бажанні і спроможності вступити в комунікацію з іншими людьми, у здатності орієнтуватися в ситуації спілкування і будувати висловлювання відповідно до комунікативних намірів мовця та ситуації; стратегічний (компенсаторний) – дозволяє студенту заповнити прогалини в знаннях мови, а також у мовному та соціальному досвіді спілкування в іншомовному середовищі; предметний компонент надає здатності орієнтуватись у змісті спілкування у певній сфері людської діяльності; дискурсивний – означає спроможність студента запроваджувати певні стратегії для конструювання та інтерпретації тексту.

Формування комунікативної компетенції, на думку С.О. Сисоєвої, передбачає входження в спеціальність, оволодіння нормами професійної діяльності й професійного спілкування, досягнення її високих рівнів, розвиток творчості, що виявляється тільки в органічній єдності з глибокою особистісною зацікавленістю людини в конкретному виді діяльності незалежно від галузі, наявності у людини високого рівня ініціативи, готовності аналізувати соціальні наслідки власних дій [11].

Показниками комунікативної компетенції є: комунікативна взаємодія, комунікативні й організаторські вміння, комунікативні якості особистості, комунікативні процеси; комунікативний самоконтроль, уміння запобігати конфліктним ситуаціям або продуктивно їх вирішувати; вміння комунікативного мовлення, емпатія.

Проаналізувавши різні підходи до визначення комунікативної компетенції, ми сформулювати поняття комунікативної компетенції перекладача. Отже, під терміном „**комунікативна компетенція перекладача**” ми розуміємо знання, уміння, навички та комунікативний досвід, необхідний перекладачу для продукування власних програм мовленнєвої поведінки, а також ефективної та адекватної взаємодії з об'єктами навколишнього світу (носіями мови) та його інформаційними потоками.

На нашу думку, комунікативна компетенція перекладача є сумою таких компетенцій: мовної, мовленнєвої, соціокультурної, прагматичної, дискурсивної, стратегічної (компенсаторної) та предметної (рисунк 1).



Складники комунікативної компетенції перекладача

Так, мовна компетенція містить знання мови на лексичному, граматичному, фонетичному й орфографічному рівнях. Вона передбачає володіння перекладачем знаннями про систему мови, закони функціонування одиниць мови і мовлення, а також здатність розуміти чужі думки і висловлювати свої в усній та письмовій формах.

Мовленнєва компетенція ґрунтується на чотирьох видах компетенцій: аудіювання, говоріння, читання та письмо. Вона обумовлює здатність перекладача організувати й реалізувати комунікативний намір. Компетенція в аудіюванні потребує від перекладача можливості ефективно скористатися фонетичними знаннями та виробити певні мовленнєві слухо-вимовні навички, що сприяють адекватній вимові іноземних одиниць, а також адекватному сприйняттю певної інформації. Компетенція в говорінні міс-

тять компетенцію в діалогічному й монологічному мовленнях. Компетенція в читанні – знання лексичних одиниць та володіння мовленнєвими лексичними навичками. Компетенція в письмі – можливість ефективно висловлювати свою думку в письмовій формі, спираючись на граматичні знання й норми побудови висловлювань, що притаманні конкретній мові.

Соціокультурна компетенція складається з країнознавчого та лінгвокраїнознавчого компонентів. Країнознавча компетенція – це знання перекладачем історії, культури, традицій, обрядів, свят, етикету, економічної та політичної ситуації у певній країні, соціальних стереотипів та державного устрою. Лінгвокраїнознавча компетенція враховує знання про особливості мовленнєвої поведінки носіїв мови, нюансів вживання мови залежно від регіону проживання, наявність діалектів, сленгів і т.п.

Прагматична компетенція обумовлює наявність у перекладача спеціальних комунікативних умінь, що дозволяє йому ефективно вибирати найточніший спосіб вираження думок залежно від умов комунікації, тобто прогнозувати мовний вибір заздалегідь.

Дискурсивна компетенція – це знання особливостей, притаманних різним типам дискурсів (доповідь, обговорення, повідомлення), можливість породжувати дискурси в процесі спілкування, застосовуючи адекватні мовні кліше.

Стратегічна компетенція передбачає ефективне розв'язання проблемних ситуацій або завдань, що виникають у перекладача при усному або письмовому мовленні, вміння здогадатися про значення незнайомих слів у тексті, спираючись на контекст, спростити або перефразувати незнайомі слова або структури, вибрати правильне значення слова у словнику, а також здатність до самовдосконалення, вміння адекватно оцінювати себе та інших.

Предметна компетенція надає змогу перекладачу відфільтрувати необхідну інформацію, зробити її вдалу інтерпретацію в конкретній ситуації спілкування.

Щодо формування комунікативної компетенції майбутнього перекладача, то ми повністю згодні з М.М. Карпетовою, що воно відбувається за такими трьома напрямками: а) зміни в діяльності, їхніх функціях та ієрархічній будові (формування навичок, набуття специфічних засобів виконання діяльності); б) зміни в особистості (моторика, мовлення, форми спілкування, емоційність, увага, пам'ять, емоційно-вольова сфера); в) зміни відносно суб'єкта до об'єкта діяльності (інтерес до об'єкта, відчуття його значущості, пізнання власних можливостей впливу на об'єкт) [12].

**Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.**

За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що на сьогоднішній день у психолого-педагогічній літературі існує багато тлумачень поняття „комунікативна компетенція”, кожне з яких розкриває певні грані цього поняття. Теоретичний аналіз різних підходів до поняття комунікативної компетенції дозволив нам виокремити її основні складники. На жаль, ця тема ще й досі є малодослідженою в сучасній науковій літературі й тому потребує подальших наукових розвідок, особливо в напрямі підготовки перекладачів науково-технічної літератури.

**Список літератури:** 1. *Гез Н.И.* Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований // Иностранный язык в школе. – 1985. – № 2. – С. 17-24. 2. *Изаренков Д.И.* Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов – нефилологов // Русский язык за рубежом. – 1990. – № 4. – С. 54-60. 3. *Скалкин В.Л.* Основы теории обучения устноречевой коммуникативной деятельности: Дис... д-ра пед. наук. – М., 1986. – 539 с. 4. *Емельянов Ю.Н.* Активное социально-психологическое обучение. – Л.: ЛГУ, 1985. – 78 с. 5. *Петровская Л.А.* Компетентность в общении: социально-

психологический тренинг. – М.: Изд-во МГУ, 1989. – 216 с. 6. *Снегурова Т.А.* Эмоциональный фактор в обучении иноязычному речевому общению // Материалы Междунар. конф. – К. – 1999. – С. 87-93. 7. *Brown G.* Principles of Language and Teaching. – 2nd ed. – San Francisco: San Francisco State University, 1987. – 277 p. 8. *Хаймс Д.* Этнография речи // Новое в лингвистике. – 1975. – Вып. VII. – С. 13-16. 9. *Белл Р.Г.* Социоллингвистика. Цели, методы и проблемы: Пер. с англ. – М., 1980. – 124 с. 10. *Щукин А.Н.* Обучение иностранным языкам: Теория и практика: Учеб. пособие для преподавателей и студентов. – М.: Филоматис, 2004. – 416 с. 11. *Сисоева С.О.* Педагогічні технології: вивчення, структура, проблеми впровадження // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Зб. наук. праць. – К. – 2002. – Випуск 4 (8). – С. 12-17. 12. *Карпетова М.Н.* Формирование педагогической компетентности преподавателя образовательного учреждения: Дис... канд. пед. наук. – М., 2000. – 192 с.

Ю.В. Дышлева

**РОЛЬ И МЕСТО КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ  
В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПЕРЕВОДЧИКОВ  
АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА**

В статье проанализированы существующие в психолого–педагогической литературе подходы к понятию “коммуникативная компетенция”. Дано определение понятию “коммуникативная компетенция переводчика” и выделены его компоненты.

Yu. Dyshleva

**THE ROLE AND THE PLACE OF COMMUNICATION COMPETENCE IN  
TEACHING  
FUTURE TRANSLATORS OF THE ENGLISH LANGUAGE**

The article deals with The analysis of The approaches to The notion «communicative competence» in literature on psychology and pedagogies. The definition of communicative competence of The translator and its competent are given.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 22.04.2010*